

تعارض قوانین در مبحث الزامات خارج قرارداد در حقوق ایران و فرانسه

مجله علمی تخصصی حقوق و علوم قضایی (سال دوم)

شماره ۲۴ / جلد ۱ / خرداد ۱۳۹۶ / ص ۴۱۳-۳۹۷

مسعود زنگنه (نویسنده مسئول)

کارشناس ارشد حقوق خصوصی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد دامغان

چکیده: در هر نظام حقوقی، راه‌های جبران خسارتی برای موارد دارا شدن ناعادلانه، ایفای ناروا، شبه جرم، مسئولیت مدنی و جبران هزینه‌های اداره کننده فضولی وجود دارد که به موجب آن از اینکه یک شخص در قبال ایجاد کمبود در دارایی دیگر، به‌طور ناروا و بدون سبب مجاز و قانونی دارا شود جلوگیری به عمل می‌آید. در هنگام طرح این قضیه در سطح بین‌المللی و با وجود یک عامل ارتباط بررسی رویه قضایی و دکتترین حقوقی کشورهای مختلف، کمک می‌کند تا نتیجه مطلوبی در مورد چگونگی تعیین قانون مناسب برای الزامات خارج از قرارداد در تعارض قوانین به دست آید و با تحلیل حقوقی هر یک مصادیق آن مانند ایفای ناروا قانون مناسب قابل اعمال در آن مورد را شناسایی کرد.

کلیدواژه: تعارض قوانین - الزامات خارج قرارداد

مقدمه

الزامات خارج قرارداد یکی از دسته‌های ارتباط در مبحث تعارض قوانین است که در این زمینه علاوه بر لزوم تعیین قانون حاکم بر مسئولیت شخصی فرد، ناشی از فعل خویش مطابق با این قاعده که، «هرکس مسئول خطاهای خویش است»، تعیین قانون حاکم بر مسئولیت‌های خاص غیر قراردادی یعنی مسئولیت ناشی از فعل غیر و مسئولیت ناشی از مالکیت و حفاظت

اشیا نیز امری ضروری است. در صورت بروز تعارض قوانین در این دسته ارتباط، دادگاه ملزم است قبل از تعیین قانون حاکم، نسبت به مفاهیم و عناصر تشکیل دهنده این الزامات اظهار نظر نماید و موضوعات داخل در این دسته را مشخص کند. یکی از این موضوعات مسئولیت ناشی از فعل غیر و مسئولیت ناشی از اشیا است که قانونگذار با این مبنا که هیچ زبانی نباید جبران نشده باقی بماند، در جهت حمایت از حقوق زیان دیده، به وضع آن مبادرت ورزیده است. با توجه به سکوت قانونگذار ایرانی در مورد قاعده حل تعارض راجع به الزامات غیر قراردادی، به تبع جای خالی قانون قابل اعمال در مورد مسئولیت های خاص غیر ارادی، در قوانین حل تعارض ما احساس می شود. مبحث قانون حاکم بر الزامات ناشی از فعل غیر و الزامات ناشی از نگهداری اشیا در کشورهای اروپایی و امریکایی بعد از اینکه مبحث شبه جرمها در تعارض قوانین در اواخر قرن نوزدهم میلادی به یک عنوان خاص تبدیل شد، همواره توجه اندیشمندان آن دیار بوده است، به خصوص در قرن بیستم، قانون حاکم بر این دسته از الزامات، از آنجا که برای تولید و پخش محصولات و برای وسایل حمل و نقل و ارتباطات به کار رفته و اکثر این مسائل پیچیده خارج از مرزهای کشورها مطرح شده اند، به مسائل برآمده از انقلاب تکنولوژی پاسخ داده است. در ادامه ابتدا به بیان مهمترین نظریات مطرح شده در باب قانون حاکم بر الزامات خارج از قرارداد می پردازیم و سپس با بیان ماهیت حقوقی هر یک از مسئولیت های خاص غیر قراردادی، قانون مناسب قابل اعمال بر آنها را مشخص می نماییم.

فصل اول - تعیین قانون حاکم بر الزامات غیر قراردادی

در مسئله الزامات غیر قراردادی که جنبه حقوقی دارد و در آن منافع افراد بیشتر از مصالح سیاسی ملحوظ می گردد، در تعیین قاعده حل تعارض قوانین، بهتر است روش حقوقی یا انتخاب انطباق را اعمال کرده و با توجه به طبیعت حقوقی مسائل مربوط به الزامات غیر قراردادی، قانون حاکم بر آنها را تعیین نمود. از آنجا که هدف اصلی الزامات غیر قراردادی، اجرای عدالت از راه جبران ضرر است؛ شاید بتوان چنین نتیجه گرفت که با توجه به این هدف، قانون حاکم بر الزامات غیر قراردادی، قانونی است که به حال زیان دیده مساعدتر باشد و خسارات وارد بر خواهان را بیشتر جبران نماید. اما در این خصوص مطالعه مهمترین نظرات حقوقی ارائه شده در باب قانون قابل اعمال بر دعوی الزامات غیر قراردادی (شبه جرمها) لازم و ضروری است. مهمترین این نظرات، نظریه اعمال قانون محل وقوع فعل زبانبار و نظریه قانون مناسب شبه جرم یا قانون کشوری است که الزامات غیر قراردادی با آن، نزدیک ترین ارتباط را دارا می باشد.

گفتار اول - نظریه اعمال قانون محل وقوع فعل زبانبار^۱

امروزه، اعمال قانون محل وقوع شبه جرم، دکترین رایج قاره اروپا و اکثر کشورهای عربی می باشد ولی در گذشته، دکترین رایج ایالات متحده امریکا بود و امروزه در فرانسه نیز در موارد زیادی پذیرفته شده است^۱ و کاربرد غالب دارد. لذا اکثر صاحب نظران

^۱ The lex loci delicti the law of the place of tort.

حقوق بین الملل خصوصی قانون قابل اعتماد بر الزامات غیر قراردادی را قانون «محل وقوع فعل زیانبار» می‌دانند. البته در حقوق کشوری مانند فرانسه که نظریه تقصیر مبنای الزامات غیر قراردادی است، در فرض تعدد مکان‌های وقوع فعل زیانبار و تحقق خسارت، قانون محل وقوع فعل زیانبار، حاکم بر ماهیت دعوی مسئولیت عامل زیان در جبران خسارت وارده بر زیان دیده است؛ زیرا قانون کشوری که خطا در آنجا رخ داده است، رفتار مرتکبین آن خطا را با تنظیم و وضع قوانین مختلف محکوم می‌کند. اما در حقوق کشوری که مبنای مسئولیت غیر قراردادی را مسئولیت محض و «نظریه ایجاد خطر» می‌دانند، با این استدلال که، «مسئولیت عامل ورود زیان محقق نخواهد شد مگر زمانی که عناصر و ارکان آن تکمیل شده باشد و این تکمیل در مکانی که خسارت تحقق یافته و غیر از مکان وقوع فعل زیانبار است انجام می‌شود»، قانون حاکم بر دعوای الزامات غیر قراردادی را قانون محل تحقق خسارت می‌دانند، همانطور که طرفداران نظریه تضمین حق نیز از آن جهت که مکان تحقق خسارت را آخرین مکانی می‌دانند که در آنجا به منافع حفاظت شده شخصی، خسارت و لطمه وارد می‌شود، همان قانون را حاکم بر ماهیت دعوای الزامات غیر قراردادی می‌دانند.^۲

این قاعده در مقررات مربوط به حوادث رانندگی فرانسه پذیرفته شده است.^۳ اولین دلیل حمایت از قاعده اعمال قانونی محل وقوع فعل زیانبار حق حاکمیت سرزمینی می‌باشد بدین ترتیب که، قانون محلی که واقعه زیانبار در آن رخ داده، تنها قانونی است که می‌توان نتایج قانونی فعل زیانبار را به آن نسبت داد. طرفداران این قاعده همچنین گفته‌اند که تنها منبع التزام خواننده به جبران خسارات زیان دیده، قانون محل وقوع شبه جرم می‌باشد؛ زیرا این قانون، نه تنها وجود تعهدات مرتکبین افعال زیانبار را مشخص می‌کند، بلکه اندازه و دامنه آن تعهدات را نیز به همان نحو تعیین می‌کند. دلیل دیگر در حمایت از این قاعده، این است که اعمال آن معمولاً مطابق با انتظارات قانونی طرفین می‌باشد؛ قانون الزامات غیر قراردادی، برخی از مسئولیت‌ها را به انواع خاصی از رفتار و به ایجاد خطرهای اجتماعی خاص، ربط می‌دهد. کسانی که در فعالیت‌های مسئولیت‌آور شرکت می‌کنند، باید بتوانند خطرهای احتمالی را محاسبه کرده و خود را در برابر آن بیمه کنند. همه باید این حق را داشته باشند که رفتارهایشان را با قانون کشوری که در آنجا فعالیت می‌کنند منطبق سازند.^۴

دلیل دیگر در حمایت از این نظریه این‌گونه بیان شده که رابطه قانونی حاصل از این عمل نه مستند به موضوع التزام است و نه مستند به طرفین آن (عامل زیان و زیان دیده) بلکه مستند به منشا التزام که همانا خود عمل زیانبار است، می‌باشد و محل

^۱ خورشید، علی احمد (۱۳۳۹)، مبنا و اساس مسئولیت مدنی و سابقه تاریخی آن: «فرضیه تقصیر و فرضیه زیان احتمالی مسئله مسئولیت در حقوق فرانسه نشریه حقوق کانون وکلا آذر و دی و بهمن و اسفند ۱۳۳۹ شماره ۷۴، ص ۳.

^۲ Rabel, 196:2/301 ; lousouarn, 1998:628 المبروک اللافی، ۴۹۹۱ م: ۱۹۱؛

^۳ ANDRE TUNC, INTERNATIONAL ENCYCLOPEDIA OF COMPARATIVE LAW, VOL. 6, TORTS,

LONDON, MARTINUS PUBLISHERS, 1983, NO: 48. DUXBURY, ROBERT, CONTRACT IN NUTSHELL 3RD ED., SWEET & MAXWELL, 1994. AND G.H. TREITEL, THE LAW OF CONTRACT, LONDON, SWEET AND MAXWELL, 1991. INTERNATIONAL LAW REPORT, I.L.R. , V: 35, 1963.

^۴ Morris, 2000:355-356

وقوع فعل زیانبار، همان مکانی است که قانون آن محل باید حاکم بر قضیه التزام باشد؛ خصوصا اینکه، قانون با هدف ایجاد تعادل بین حقوق فرد و حقوق دیگران آثار قانونی را بر عمل مادی مترتب می‌کند بدون اینکه اراده مرتکبین را در آن دخیل بداند.^۱

گفتار دوم - نظریه اعمال قانون مناسب الزامات غیر قراردادی

جدیدترین نظریه‌ای که در خصوص قانون حاکم بر دعوای الزامات غیر قراردادی بیان شده، و در حقوق ایران و فرانسه نیز طرفدارانی دارد، «نظریه قانون مناسب الزامات غیر قراردادی» است؛ این نظر به خاطر عیوب و ایراداتی که از اعمال صرف و غیر منعطف قانون محل وقوع فعل زیانبار به بار آمده بود، با تحلیل عوامل اجتماعی مربوط به واقعه زیانبار، وضعیت و موقعیت عامل زیان و زیان دیده و مرکز ثقل روابط آنان و... مناسبترین قانون را که نزدیک‌ترین ارتباط را با طرفین دعوی و با حادثه زیانبار دارد قانون صلاحیت‌دار می‌شناسد.^۲

در برخی پرونده‌ها می‌توان با توجه به اوضاع و احوال خاص آنها، استدلالی قوی را در مقابل اعمال صرف قانون محل وقوع شبه جرم برای هر مسئله مطرح شده و نشأت گرفته از هر نوع الزام غیر قراردادی، ارائه کرد:

اولا، در شرایط امروزی، محل شبه جرم اغلب به همان اندازه اتفاقی است که محل انعقاد قرارداد ممکن است اتفاقی باشد. این موضوع به ویژه در مورد تصادفات حمل و نقل صدق می‌کند. شاید یک هواپیما در حال پرواز متلاشی شود یا به خاطر هوای نامساعد در کشوری سقوط کند که هیچ کس تصور نمی‌کرد که این مسافرت در آنجا پایان یابد. تصادفی ممکن است بین ماشین‌های انگلیسی و فرانسوی در سوئیس اتفاق افتد که محل بروز حادثه کاملا اتفاقی می‌باشد؛ در نتیجه قانون محل بروز حادثه نمی‌تواند برای حکومت بر این قضیه صالح باشد.

ثانیا، ممکن است محل شبه جرم نامعین باشد، همانند موقعی که عمل خواننده در یک کشور اتفاق افتد و ضرر و زیان متعاقب آن نسبت به خواهان در کشور دیگری محقق شود.

ثالثا و مهمتر از همه، اعمال قانون محل وقوع فعل زیانبار، قطع نظر از محل سکونت و اقامتگاه شخص خاطی و زیان دیده و قطع نظر از نوع مسئله و نوع شبه جرم مورد بحث، ممکن است به نتایج نامطلوبی منجر شود که عقل سلیم آن را نپذیرد؛ برای

^۱ ر.ک صفایی، سید حسن، (۱۳۷۵)، مقالاتی درباره حقوق مدنی تطبیقی، نشر میزان، چاپ اول آبان ۱۳۷۵، صص ۶۷-۶۳.

^۲ شهیدی، دکتر مهدی، (۱۳۷۶)، جزوه مسؤلیت مدنی، دوره فوق لیسانس حقوق خصوصی، دانشگاه شهید بهشتی، سال ۷۶، ص ۳۹.

مثال اگر یک ایرانی که توسط یک شرکت فرانسوی استخدام شده با راندن سهل انگارانه کامیون کارفرمای خود، باعث مرگ ایرانی دیگر شود که کارمند همان شرکت و مسافر آن کامیون بوده، تنها به این خاطر که تصادف در کشور فرانسه اتفاق افتاده، این شبه جرم را باید مطابق با قاعده کلی تابع قانون فرانسه بدانیم در حالی که این قانون نسبت به دعوای بیوه زن متوفی به منظور مطالبه غرامت، مناسب نمی باشد؛^۱ چرا که بیشتر عوامل ارتباط در این پرونده مربوط به قانون ایران است و فرانسه تنها مکان اتفاقی است که وقوع شبه جرم در آنجا بوده است. ملاحظه این انتقادات، در سال ۱۹۴۹ دکتر «جان هامفری کارلیل موریس»^۲ را بر آن داشت که نظریه معروف خود را با نام «قانون مناسب شبه جرم»^۳ اظهار نماید. رویکرد قانون مناسب، آن انعطاف پذیری را که شدیداً در مسائل مختلف الزامات غیر قراردادی نیاز است، فراهم می کند؛ چرا که امکان جداسازی مسائل مختلف را فراهم می آورد و در نتیجه، اجازه تجزیه و تحلیل مناسب تر عوامل اجتماعی درگیر در حادثه را خواهد داد.

نظریه قانون مناسب الزامات غیر قراردادی، توسط دومین مجموعه تعارض قوانین آمریکا اتخاذ شد. بخش اصلی در این مجموعه که مربوط است به شبه جرمها، چنین مقرر داشته: «با توجه به موضوع شبه جرم، حقوق و تکالیف توسط قانون داخلی ایالتی که نسبت به آن مسئله، عمده ترین ارتباط را با واقعه و طرفین دارد، تعیین می شود».^۴

عواملی که در تعیین این عمده ترین ارتباط، باید مورد ملاحظه قرار گیرند، بدین شرح است:

الف) محلی که ضرر و زیان در آن حادث شده است؛ ب) محلی که عملکرد زیانبار سبب بروز صدمه یا ضرر شده است؛ ج) اقامتگاه تابعیت طرفین؛ محل تشکیل شرکت و محل تجارت طرفین؛ و در صورت وجود، محل ثقل روابط بین طرفین^۵

^۱ تنک آندره، (۱۳۷۸)، حقوق مسئولیت مدنی، ایرج بابایی، نشریه پژوهش حقوق و سیاست، شماره ۱، پاییز و زمستان ۱۳۷۸، ص ۱۳.

^۲ 1. John Hamphrey Carllile Morris

^۳ The proper low of the tort

^۴ The tights and liabilities of the parties with respect to an issue in tort are determined by the local law of the state which as to that issue has the most significant relationship to the occurrence and the parties.

^۵ Morris,2000:357-358 .

فصل دوم - مسئولیت های ناشی از فعل غیر و قانون حاکم بر آن ها

قاعده این است که هرکس مسئول خطاهای خویش است؛ خطاهایی که خود مرتکب می شود یا دستور ارتکاب آن را می دهد و وسایل آن را فراهم می کند. مسئولیت های ناشی از فعل غیر چهره حمایتی دارد و برای این است که زیانی جبران نشده باقی نماند. به عبارت دیگر قانونگذار مواردی از مسئولیت ناشی از عمل را به دو دلیل پیش بینی نموده است:

اولاً، قانونگذار خواسته است در مواردی که فاعل مستقیم زیان استطاعت مالی ندارد (مثل یک طفل) و یا استطاعت کمی دارد (مثل یک کارگر) برای زیان دیده یک مسئول مستطیع فراهم سازد. ثانیاً، قانونگذار سعی کرده با تهدید به مسئولیت، کسانی را که حق اعمال قدرت دارند ترغیب نماید که از این قدرت برای جلوگیری از وقوع سوانح احتمالی استفاده کنند. در حقوق ما مسئولیت ناشی از فعل غیر، چهره استثنایی دارد و محدود به مواردی است که قانون مقرر می کند. البته رویه قضایی می تواند از ملاک قاعده مسئولیت کارفرما و مسئولیت متصدی حمل و نقل در قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹، مسئولیت پدر و مادر و بیمارستان روانی و هر کارفرما و دستور دهنده را استخراج نماید.^۱ در مبحث مسئولیت های ناشی از فعل غیر و تعیین قانون حاکم بر آن ها در تعارض قوانین، ناگزیر باید از طرح بسیاری از مسائل حقوق داخلی صرف نظر کرد اما به دلیل اینکه وجود تفاوت در قوانین داخلی کشورها یکی از شروط تحقق تعارض قوانین به مفهوم بین المللی است و تا اختلاف در قوانین کشورها نباشد اصلاً اعمال قواعد حل تعارض موضوعیت پیدا نمی کند، بنابراین باید به کمک روش تحلیلی، حکم بین الملل هر مسئله را براساس تحلیل قوانین داخلی استنباط کنیم. اما از آنجا که طرح قوانین داخلی مربوط به هر یک از مسئولیت های ناشی از فعل غیر و تحلیل آن در جهت تعیین قاعده حل تعارض قوانین مناسب در حوصله این مقاله نمی گنجد، تنها به بیان برخی قوانین ماهوی و حل تعارض ایران و فرانسه در این خصوص اکتفا می نماییم.

گفتار اول - قانون حاکم بر افعال محجورین (مسئولیت سرپرست)

در قوانین داخلی ایران ماده (۷) قانون مسئولیت مدنی^۲ به بیان مسئولیت مدنی ناشی از فعل زاینبار صغیر و مجنون پرداخته است و بر مبنای آن مسئولیت افعال صغیر و مجنون به عهده سرپرست آنهاست که مبنای آن حمایت از زیان دیده از یکسو و

^۱ ر.ک کاتوزیان، ناصر، (۱۳۸۳)، حقوق مدنی (الزام های خارج از قرارداد: ضمان قمری)، دوره دو جلدی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ سوم، پاییز ۱۳۸۳، صص ۹۹-۹۳.

^۲ ماده ۷ قانون مسئولیت مدنی: «کسی که نگهداری یا مواظبت مجنون یا صغیر قانوناً یا برحسب قرارداد به عهده او می باشد، در صورت تقصیر در نگهداری یا مواظبت، مسئول جبران خسارت وارده از ناحیه مجنون یا صغیر می باشد و در صورتی که استطاعت جبران تمام یا

وادر کردن سرپرست محجور به دقت در انجام وظیفه از سوی دیگر است، البته ماده (۱۲۱۶) قانون مدنی نیز که مقرر داشته «هرگاه صغیر یا مجنون یا غیر رشید، باعث ضرر شوند ضامن است» به نظر برخی از حقوق دانان در مورد صغیر غیر ممیز توسط ماده (۷) قانون مسئولیت مدنی، مورد تخصیص واقع شده است.^۱

اساسا هر دعوای بین‌المللی دارای عوامل و عناصری است که در ارتباط با سیستم تعارض قوانین، تعیین می‌کند که مرکز ثقل رابطه حقوقی مورد دعوی بیشتر در کدام کشور قرار گرفته است، عاملی که در قاعده ارتباط بکار رفته و قاضی مأمور رسیدگی به دعوی باید قانون صلاحیت‌دار را برحسب آن انتخاب کند. مثلا اگر پدری و مادری فرانسوی همراه فرزندشان به کشور بلژیک سفر کنند و در طول مدت اقامتشان در آن کشور، فرزند آن‌ها مرتکب یک فعل زیانبار علیه فردی انگلیسی شود، عوامل ارتباط در این پرونده، تابعیت زیان‌دیده و عامل زیان و محل وقوع زیانبار می‌باشد. در خصوص این موضوع که آیا مسئولیت سرپرستان به خاطر فعل زیانباری که محجورین تحت نظارت و مراقبت آن‌ها مرتکب شده‌اند، تابع قانون ملی سرپرستان است یا تابع قانون محل وقوع شبه جرم، نظرات مختلفی بیان شده است. در حقوق فرانسه، در مورد رابطه‌ای که بین تعهد نگهداری و محافظت از صغار و مجانین بر دوش والدین و دیگر سرپرستان همچون معلمان و پیشه‌وران است، بارتن-حقوقدان فرانسوی-از تبعیت مسئولیت والدین در خصوص مراقبت و نگهداری کودکانشان از قانون حاکم بر احوال شخصیه آنان با قانون ملی آن‌ها دفاع کرده است و دلیلی که در این خصوص ارائه نموده بر این مبنا استوار است که نگهداری و محافظت والدین از فرزندانشان ناشی از حق ولایت ولی قهری بر اولادش می‌باشد.^۲

اما دکتترین حاضر در حقوق فرانسه در مورد قانون حاکم بر مسئولیت سرپرستان در قبال افعال زیانبار محجورین، پذیرش صلاحیت قاعده محل وقوع شبه جرم است، مشروط بر اینکه رابطه نسبی بین فرزند و ابوی و همچنین وضعیت فردی که مرتکب شبه جرم شده از لحاظ صغیر بودن یا بالغ بودن، توسط قانون ملی حاکم بر احوال شخصیه مرتکب فعل زیانبار مشخص گردد.^۳ در واقع رابطه بنوّت و اهلیت مرتکب عمل زیانبار، چون در دسته احوال شخصیه قرار دارد؛ بنابراین تشخیص آن‌ها به

قسمتی از زیان وارده را نداشته باشد از مال مجنون یا صغیر زیان جبران خواهد شد و در هر صورت جبران زیان باید به نحوی صورت گیرد که موجب عسرت و تنگدستی جبران‌کننده زیان نباشد.

^۱ شایگان، ۱۳۲: ۹۳۳۱-۳۲۷۲ قائم مقامی، ۱۴۲: ۱/۸۷۳۱: ۴۴۲-۵۷۳۱: ۳۴۲؛ کاتوزیان، ۱۶۵: ۱/۲۸۳۱

^۲ خورشید، علی احمد، پیشین، ص ۹.

^۳ Loussouarn, 1998: 638

عهده قانون حاکم بر احوال شخصیه یعنی قانون ملی یا قانون اقامتگاه ابوبن و اولاد است؛ بسته به اینکه عامل اصلی ارتباط در مورد مسائل مربوط به احوال شخصیه در یک سیستم حقوقی خاص، اقامتگاه باشد یا تابعیت.^۱

به عنوان مثال اگر خانواده‌ای انگلیسی و مقیم امریکا به بلژیک سفر کنند و فرزند آنان در کشور بلژیک مرتکب شبه جرمی علیه یک فرانسوی شود، قاضی ابتدا می‌بایست برای احراز صغارت مرتکب فعل زیانبار به قانون اقامتگاه ایشان، یعنی قانون امریکا، رجوع کرده و پس از احراز این مسئله، قانون محل وقوع شبه جرم را در مورد مسئولیت ناشی از فعل غیر اعمال نماید؛ چرا که عامل اصلی ارتباط در سیستم حقوقی انگلیس و امریکا نسبت به مسائل مربوط به احوال شخصیه، اقامتگاه است. در حالی که عمل مزبور در سیستم حقوقی ایران و کشورهای اروپایی قاره‌ای نسبت به این مسائل، تابعیت می‌باشد.^۲

موضوع دیگر در خصوص این نوع مسئولیت، زمانی مطرح می‌شود که نسبت طفل به شخصی که ادعا می‌کند معلوم نباشد، در این هنگام تابعیت او نیز محل تردید می‌باشد، زیرا تابعیت منوط به صحت نسب است و تا زمانی که اثبات نسب به عمل نیاید، باید قانون دادگاهی که دعوی در آن مطرح می‌شود، صلاحیت‌دار شناخته شود.^۳

گفتار دوم - قانون حاکم بر حقوق کار (مسئولیت مدنی کارفرما)

ماده ۲۱ قانون مسئولیت مدنی^۴ راجع به مسئولیت کارفرما مقرراتی را پیش‌بینی کرده که از جمله ایجاد اماره تقصیر علیه کارفرما (نه اماره مسئولیت) می‌باشد و به کارفرما حق داده که تقصیر خود را بتواند ثابت نماید. در خصوص مبنای حقوقی این مسئولیت، نیز نظرات مختلفی پیشنهاد شده است، منتها بسیاری از نویسندگان، ضمان را ناشی از قانون و به دلیل انصاف و مصالح عمومی دانسته‌اند.^۵ قاعده عمومی در خصوص قانون حاکم بر مسئولیت ناشی از فعل غیر هر چند برخی محدودیت‌ها نسبت به آن وجود دارد این است که قانون محل وقوع فعل زیانبار، مسئولیت اشخاص ثالثی را که خودشان خاطی، همدست،

^۱ خورشید، علی احمد، پیشین، صص ۱۱-۱۰.

^۲ الماسی، ۴۵۲:۳۸۳۱

^۳ همان، ۴۵۲

^۴ ماده ۲۱ قانون مسئولیت مدنی: «کارفرمایانی که مشمول قانون کار هستند مسئول جبران خساراتی می‌باشند که از طرف کارکنان اداری و یا کارگران آنان در حین انجام یا به مناسبت آن وارد شده است مگر اینکه محرز شود تمام احتیاطهایی که اوضاع و احوال قضیه ایجاب می‌نموده، به عمل می‌آورند، باز هم جلوگیری از ورود زیان مقدور نمی‌بود کارفرما می‌تواند به واردکننده خسارت در صورتی که مطابق قانون مسئول شناخته شود مراجعه نماید.

^۵ کاتوزیان، ۹۳۵:۲۸۳۱/۱؛ مدنی، ۵۱۱:۳/۳۸۳۱-۴۱۱؛ و برای مطالعه مسئولیت کارفرما در حقوق فرانسه: ز.ک. لورراسا، ۹۷:۵۷۳۱-۵۷۳۱-۲۷؛ حسینی نژاد، ۲۶:۷۷۳۱-۵۵؛ ژوردن، ۸۲۱:۲۸۳۱-۴۲۱.

عامل تحریک یا شریک مرتکب فعل زیانبار نیستند، تعیین می‌کند، در دکترین مدرن مسئولیت ناشی از شبه جرم در فرانسه، کارفرما نه تنها یک شخص ثالث شریک در عمل نادرست است، بلکه با شخص خاطی برابر بوده و مسئول اعمال اوست؛ چنانکه گویی عمل زیانبار توسط خود کارفرما انجام شده است. البته اگر کارفرما، خودش مقصر در ورود زیان به ثالث باشد مسئولیت او مورد تردید نمی‌باشد؛ به عنوان مثال اگر صاحب امتیاز یک شهرسازی با یک پیمانکار خصوصی وسایل آتش بازی برای نمایش آتش بازی قرارداد ببندد و در حین بازی به دعوت شدگان آسیبی وارد شود، صاحب امتیاز قطعاً به خاطر سهل‌انگاری در تأمین یک محیط امن برای دعوت‌شدگان مسئول خواهد بود^۱. دادگاه‌های فرانسه در برخی از آرای قضایی، چنین نظر دادند که هیچ تمایزی بین مسئولیت شخص خاطی و مسئولیت کارفرما یا آمر وجود ندارد. مجموعه این مسئولیت‌های تحت حکومت قانون محلی است که شبه جرم در آنجا رخ داده است^۲. نویسندگان فرانسوی نیز با این رویه قضایی هماهنگ بودند، ولی بعدها بارتن اصلاحات مشخصی را در این قاعده کلی پیشنهاد کرد. مطابق این اصلاحات پیشنهادی، برای تعیین اینکه آیا رابطه بین شخص خاطی واقعی و مافوق او، از همان نوع رابطه‌ای است که در قانون داخلی فرانسه، بین مأمور و آمر، وجود دارد باید به قانون محل انعقاد قرارداد رجوع شود^۳.

گفتار سوم - قانون حاکم بر مسئولیت ناشی از حوادث جاده‌ای

قانون مدنی ایران برای مسئله حوادث ناشی از تصادفات وسیله نقلیه موتوری ناقص است و از قواعد عادی ضمان قهری فراتر نمی‌رود. اما قانون بیمه اجباری وسایل نقلیه موتوری زمینی در مقابل اشخاص ثالث در سال ۱۳۴۷^۴ با هدف جبران خسارت ناشی از زیان‌دیدگان حوادث رانندگی به تصویب رسید و مطابق ماده (۱) این قانون کلیه دارندگان وسایل نقلیه موتوری

^۱ Rabel, 1960:2/267 .

^۲ پاد، ابراهیم، (۱۳۲۰)، بحث در موضوعات حقوقی: تجزیه قضائی مسئولیت مدنی ناشیه از بزه در حقوق مقایسه موارد بخصوص مسئولیت مدنی ناشیه از بزه در حقوق فرانسه و مقایسه آن با حقوق آلمان و غیره، مجله مجموعه حقوقی 26 آذر 1320 شماره ۲۳۱، صص ۴۲-۴۴۵.

^۳ loussoarn, 1998:638-639 ; storumholm, 1961:169 .

^۴ ماده ۱ قانون بیمه اجباری دارندگان وسایل نقلیه موتوری زمینی در مقابل اشخاص ثالث مصوب سال ۱۳۴۷ کلیه دارندگان وسایل نقلیه موتوری زمینی و انواع یدک و تریلر متصل به وسایل مزبور و قطارهای راه آهن، اعم از اینکه اشخاص حقیقی یا حقوقی باشند، مسئول جبران خسارت بدنی و مالی هستند که در اثر حوادث وسایل نقلیه مزبور و یا محصولات آن‌ها به اشخاص ثالث وارد شود...

زمینی، مسئول جبران خسارت بدنی و مالی هستند که در اثر حوادث وسایل نقلیه مزبور و یا محمولات آن‌ها به اشخاص ثالث وارد می‌شود و موظفند مسئولیت خود را از این جهت نزد شرکت‌های بیمه، بیمه نمایند.^۱

عوامل ارتباط در یک حادثه جاده‌ای عبارتند از: ملیت مرتکب فعل زیانبار؛ ملیت متضرر از حادثه؛ محل اقامت هر یک از آن‌ها؛ ملیت یا اقامتگاه مالک وسیله نقلیه موتوری در صورتی که دارنده ماشین و راننده آن، دو نفر باشد عنصر ضرر (حادثه) و مکان تحقق آن، محل ثبت وسیله نقلیه‌ای که سبب ورود ضرر و صدمه شده است.

گفته شده که از میان تمامی این عوامل ارتباط، مکان وقوع حادثه زیانبار، یک عنصر عینی است که ارتباطی با تابعیت فاعل ضرر یا متضرر یا با محل اقامه دعوی، یا با وسیله نقلیه‌ای که مسبب صدمه و زیان شده و در ملکیت یا تصرف یکی از طرفین دعوی قرار داشته، ندارد. بنابراین به نظر برخی از حقوق دانان، قانون محل وقوع حادثه، قانون قابل اعمال بر مسئولیت ناشی از حوادث جاده‌ای است.^۲ برخی دیگر از حقوق دانان معتقدند؛ محل وقوع حادثه، همیشه به مرکز مهم و واقعی ملاحظاتی که در نتیجه حادثه عبور و مرور و حمل و نقل ایجاد شده است مربوط نمی‌باشد؛ به همین دلیل، در بعضی پرونده‌ها، دیگر عوامل ارتباط باید جایگزین آن شود، به طوری که اقامتگاه و ملیت مشترک طرفین دعوی، می‌تواند به عنوان یک عامل ارتباط مؤثر و تعیین کننده باشد و می‌توان آن قانون ملی را حاکم بر حادثه زیانبار دانست.^۳ نهایتاً در خصوص قانون قابل اجرا نسبت به مسئولیت‌های ناشی از حوادث رانندگی در جاده‌ها بر اثر مساعی کنفرانس لاهه در چهارم ماه می سال ۱۹۱۷ کنوانسیون با همان عنوان به تصویب رسید که در سوم ژوئن ۱۹۷۵ لازم الاجرا گشت که فرانسه نیز آن را امضاء کرده است. در این کنوانسیون کوشش گردیده میان دو نظریه مختلف درباره چگونگی تعیین قانون صالح حاکم بر مسئولیت یاد شده؛ یعنی نظریه مبنی بر لزوم در نظر گرفتن قاعده‌ای ثابت، مانند قاعده محل وقوع حادثه و نظریه قابل آن حاکی از جستجوی قانون مناسب هر قضیه، سازش به عمل آید، بدین گونه که با حفظ قاعده محل وقوع حادثه به عنوان قاعده اصلی، دادگاه بتواند به اقتضای چگونگی مورد، قاعده‌ای دیگر را به جای آن اعمال کند.^۴ این کنوانسیون امروزه توسط ۱۹ کشور دنیا از جمله فرانسه، جمهوری چک، پرتغال، هلند و... پذیرفته شده و قانون متحد الشکل حقوق بین‌الملل خصوصی را در مورد مسئولیت ناشی از حوادث جاده‌ای به ارمغان آورده است.^۵

گفتار چهارم - قانون حاکم بر مسئولیت ناشی از محصولات تولیدی

^۱ کاتوزیان، جنیدی، غمامی، ۷۱: ۱۸۳۱-۶۱

^۲ بدیع منصور، ۷۷۴: ۴۹۹۱

^۳ lousouarn, 1998: 635 .

^۴ پاد، ابراهیم، پیشین، ص ۴۹.

^۵ سلجوقی، ۳۴: ۰۸۳۱؛ کوپنول، ۶۹: ۰۹-۹۷۳۱، . lousouarn, 1998: 636

مسئله مسئولیت مدنی تولیدکنندگان کالا یکی از مباحث حقوق مدنی است که در قرن اخیر در کشورهای پیشرفته اهمیت فوق العاده‌ای پیدا کرده است. مهمترین و پذیرفته‌ترین مبنای این مسئولیت را شاید بتوان نظریه تضمین ایمنی مبیع دانست. فروشنده، به طور ضمنی در برابر خریدار، تعهد می‌کند که جنس سالم و بی‌عیب به او تحویل دهد و اگر به این تعهد عمل نکند، مسئول زیان‌های ناشی از آن است.^۱

تعارض قوانین در مسایل مسئولیت مدنی، بخصوص در مورد مسئولیت ناشی از کالاها، به دلایل گوناگونی، توسعه یافته است. یکی از این دلایل، توسعه تجارت بین‌الملل و تبادل فرآورده‌های گوناگونی است که ضرورتاً باعث گسترش این تعارض‌ها، شده است. هیچ کشوری نیست که تمامی کالاها را خود به تنهایی فراهم آورد. همه کشورها مجبورند تا نیاز خود را از طریق وارد کردن مواد خام و یا کالاها ساخته شده برآورد کنند و طبیعتاً در میان حجم عظیم کالاهایی که وارد هر کشور می‌شود، وجود فرآورده‌های معیوب و خطرناک امری اجتناب‌ناپذیر است. حوادثی مانند حوادث ناشی از نقص فنی هواپیما و یا عوارض جانی داروها و وسایل پزشکی. مبنای این مسئولیت مانند این است که شخص دیگری فروخته شود و شخص اخیر با خوردن آن در کشور (الف) تولید کند، این شکلات سمی در کشور (ب) به شخص دیگری فروخته شود و شخص اخیر با خوردن آن در کشور (ج) مسموم شده، سپس در کشور (د) فوت کند. در این مثال تعیین قانون صلاحیت‌دار از میان قوانین چهار کشور مذکور، مسئله‌ای ضروری است. بر مبنای اینکه، مسئولیت سازندگان و فروشندگان کالا، مسئولیتی قراردادی است یا غیر قراردادی، قانون صالح بر آن ممکن است متفاوت باشد البته، همواره تشخیص این مسئله که آیا رابطه خواهان و خوانده قراردادی است یا غیر قراردادی، آسان نیست و نیازمند توصیفی است که به علت اصلی بودن این توصیف (تاثیر آن در قانون حاکم)، به وسیله قانون مقرر دادگاه صورت می‌گیرد.^۲ در صورت احراز رابطه قراردادی تعهدات ناشی از قرارداد تابع اراده طرفین است مگر آنکه اراده طرفین، بر قانونی خاص واقع نشده باشد که در این صورت تابع قانون محل انتقاد قرارداد خواهد بود^۳

اما اگر مبنای مسئولیت مدنی تولیدکنندگان و توزیع‌کنندگان یک محصول، مسئولیت غیر قراردادی باشد قاعده عام، اعمال قانون محل وقوع فعل زیانبار می‌باشد. در حالی که، حقیقت آن است که قانون محل وقوع فعل زیانبار، همواره قانونی مناسب برای حاکمیت بر تعهدات غیر قراردادی ناشی از محصولات تولیدی نیست. به عقیده باتیفول، حقوقدان فرانسوی، به ویژه در حقوق فرانسه قانون محل وقوع شبه جرم یعنی قانون محل حدوث خسارت، گاه فقط یک رابطه تصادفی با عوامل اساسی دعوی دارد^۴ اگر به سابقه دعوی نقض قرارداد در مورد تضمینات فروشنده مراجعه کنیم، ملاحظه خواهیم کرد که این دعوی از لحاظ طبیعت حقوقی، مبتنی بر مسئولیت غیر قراردادی است؛ زیرا رابطه قراردادی بین طرفین دعوی در مقام اقامه دعوی،

^۱ کاتوزیان، ۸۳۶: ۱/۲۸۳۱.

^۲ سلجوقی، پیشین ۶۹۱: ۱۳۷۸-۵۹۱.

^۳ ماده ۶۸۹ قانون مدنی.

^۴ جعفری‌تبار، ۷۱: ۵۷۳۱-۷۸۱.

ضروری تشخیص داده نشده است. به این جهت است که دادگاهها در مورد مسئولیت تولیدکننده، کم کم اصل قانون محل وقوع شبه جرم را کنار گذاشته اند؛ زیرا اعمال قاعده مزبور معمولاً مستلزم ثبوت تقصیر است و در نتیجه برای تأمین منظور، باید موضوع مسئولیت را به قرارداد بیع مربوط دانست که البته، این طرز استدلال از نظر حقوقی چندان منطقی نیست،^۱ در انتقادهای دیگر از قاعده قانون محل وقوع شبه جرم گفته شده است که تولیدکننده یک کالا، اصولاً موظف است تا برطبق آن دسته از استانداردهای ایمنی کالا که در کشورش بر او تکلیف شده است، کالای خود را بسازد و مکلف نیست تا استانداردهای محل وقوع حادثه را رعایت نماید. در این صورت اگر این قاعده را در مورد تولیدکننده ای اعمال کنیم که به هیچ وجه پیش بینی نمی کرده که کالاهایش در کشوری دیگر، مورد استفاده قرار می گیرد. مرتکب بی عدالتی در مورد او شده ایم.

از مشکلات دیگر در اعمال قانون محل وقوع، تعیین محل وقوع حادثه است. به عنوان مثال یک داروی خطرناک ضد بارداری، تاثیراتی تدریجی دارد که ممکن است در نقاط مختلف واقع شود. در این صورت کدام محل را باید محل وقوع حادثه دانست؟^۲

امروزه دادگاههای فرانسه از قانون محل وقوع حادثه هنگامی استفاده می کنند که رابطه ای عمیق با طرفهای دعوی و نیز با حادثه داشته باشد.^۳ این نظریه را در مورد حقوق ایران نیز می توان پذیرفت. در مورد عامل ارتباط اقامتگاه زیان دیده برای تعیین قانون حاکم نیز ایراداتی قابل طرح است، از جمله علاوه بر آن که این قانون رابطه زیادی با حادثه ندارد، عادلانه هم نیست که قربانی حادثه به هر کجا می رود قانون حمایتی خودش را هم به دنبال ببرد. همچنین در ایراد به اعمال قانون مقر دادگاه در نتیجه همبستگی شدید مسئولیت ناشی از کالاها با قوانین آمره و نظم عمومی گفته شده که این قانون برخلاف خواست خواهان است به خصوص در جایی که قانون مقر دادگاه به نسبت قانون محل وقوع حادثه و یا قانون اقامتگاه سازنده کالا، مسئولیت خفیف تری را بر تولیدکننده تحمیل می کند، خواهان به اعمال قانون مقر دادگاه مایل نخواهد بود و می دانیم که حمایت از مصرف کننده، سیاستی مقبول در تمام نظامهای حقوقی است.^۴

کنوناسیون (۲) اکتبر ۱۹۷۳ لاهه در مورد قانون قابل اعمال بر مسئولیت مدنی ناشی از کالا^۵ تدوین شده است که از تاریخ اول اکتبر ۱۹۷۷ لازم الاجرا می باشد و کشورهای نظیر فرانسه، هلند، نروژ و فنلاند عضو آن هستند. بر این اساس، مقررات فرانسه در خصوص مسئولیت خارج قرارداد و تعارض قوانین در مبحث آن، مبتنی بر آن است. این کنوانسیون هم مسئولیت قراردادی

^۱ لورنز، ۹۸-۶۵۳۱:۰۹

^۲ مسئله توصیف محل وقوع شبه جرم.

1) HUNT, A. AND WICKHAM, G. (1994), FOUCAULT AND LAW, TOWARDS A SOCIOLOGY OF LAWERS AS GOVERNANCE OF LEGAL CASES BOULDER , PLUTO PRESS . 2001, NO113.

^۴ جعفری تبار، ۴۷۱-۵۷۳۱:۶۷۱.

^۵ Hague convention on the law applicable to products liability of October 2,1973:<http://www.Hcch.net/index-en-php-conventions.textcid>.

و هم غیر قراردادی را شامل می‌شود، مگر در وضعیت انتقال مستقیم کالا از فروشنده (مرتکب شبه جرم) به خریدار (زیان دیده)^۱. کنوانسیون مسئولیت مدنی ناشی از کالا هنگامی که قانون کشور غیر متعاهدی بر قضیه حاکم باشد مانند ایران نیز قابل اعمال است (ماده ۱۱)^۲. بنابراین در صورت تعارض در این زمینه بین ایران و فرانسه مقررات کنوانسیون قابلیت حکومت بر قضیه را دارد. رویکرد این کنوانسیون به قاعده انتخاب قانون، با کنوانسیون حوادث ناشی از حمل و نقل تفاوت دارد. برای اینکه قانون مناسب در مورد شبه جرم اعمال گردد، در همه این قواعد کوشش شده است که برخی جنبه‌های واقعی را مورد توجه قرار دهند. ماده (۵)، قاعده اصلی را بیان می‌کند: قانون کشور محل سکونت عادی زیان دیده قابل اعمال است، اگر این کشور هم چنین کشوری است که، محل اصلی بازرگانی مرتکب شبه جرم نیز در آنجا است، یا زیان دیده، محصول را در آنجا به دست آورده است. اگر این عوامل بر هم منطبق نباشد، ماده (۴) قابل اعمال است. این ماده بیان می‌دارد که قانون محل ارتکاب شبه جرم قابل اعمال است، البته در مواردی که این قانون هم چنین قانون کشوری است که، زیان دیده در آنجا سکونت عادی دارد، یا محل بازرگانی مرتکب شبه جرم است، یا زیان دیده محصول را در آنجا به دست آورده است^۳.

در کنوانسیون لاهه، نظریه «قابل پیش‌بینی بودن قانون حاکم» نیز ملحوظ شده است، هدف از این نظریه صرفاً مصلحت تولیدکننده یا اشخاص دیگری است که از نظر مسئولیت در ردیف او قرار می‌گیرند، برای وصول به این منظور ضمن ماده (۷) کنوانسیون، پیش‌بینی شده است که قانون محل وقوع شبه جرم و یا قانون کشور محل اقامت معمولی زیان دیده در موردی که تولیدکننده بتواند ثابت کند که در شرایط متعارف نمی‌توانسته است از عرضه کالا در کشور مورد نظر، اطلاع حاصل کند، اعمال نخواهد شد^۴. این کنوانسیون همچنین نظریه‌ای را که به منظور تأمین منافع طرف مسئول عنوان شده بود بسیار زیاد مورد بحث قرار داده است و به این منظور، پیش‌بینی شده که با وجود قاعده تعارض مقرر در کنوانسیون، قاضی همواره می‌تواند به مقررات ایمنی که به وسیله کشور محل عرضه کالا وضع شده است، استناد کند (ماده ۹). در این زمینه به این نکته توجه شده است که برای انواع محصولات، در کشورهای مختلف، مقررات ایمنی متفاوتی وضع شده است و چنانچه این موضوع پیش‌بینی

^۱ پاد، ابراهیم، پیشین، ص ۵۰.

^۲ ر.ک کوپنول، ماریل، لافورس، حقوق بین‌الملل خصوصی، مهدی حدادی، انتشارات مجتمع عالی قم، چاپ اول، تابستان ۱۳۷۹، ص ۳۲.

^۳ در غیر این صورت باید قانون کشور محل اصلی بازرگانی شخص مسئول اعمال گردد، مگر اینکه زیان دیده ادعای خود را براساس قانون داخلی کشوری که زیان در آن واقع گردیده، قرار دهد (ماده ۶). بنابراین، نظریه حق انتخاب قانون صلاحیت‌دار در این کنوانسیون تنها زمانی مورد توجه واقع می‌شود که قانون محل وقوع شبه جرم (ماده ۴) و یا قانون محل سکونت معمولی زیان دیده (ماده ۵) قابل اعمال نباشد.

^۴ همان، ص ۲۵.

نشده باشد تولیدکننده و فروشنده می‌بایست، به مشکل‌ترین مقررات ایمنی توجه کرده و خود را بر آن اساس بیمه کنند. در واقع، موضوع اصلی توجه به قواعد ایمنی است که از قانون صلاحیت‌دار ناشی نمی‌شود بلکه مربوط به عوامل قانون محلی است.^۱

پس از تعیین قانون مناسب، مطابق ماده (۸) کنوانسیون مواردی چون اساس و وسعت مسئولیت، علل و زمینه‌های معافیت از مسئولیت و قابل تقسیم و تحدید بودن آن، نوع خسارتی که به جبران آن باید حکم صادر شود، شکل و شیوه جبران خسارت و حدود آن و مسائلی ما هوی از این قبیل تحت حکومت این قانون مناسب و قابل اعمال می‌باشد. در پایان این بحث ذکر این نکته ضروری است که گرچه کنوانسیون‌های لاهه که در فرانسه مجری است، در خصوص قانون حاکم بر مسئولیت ناشی از محصولات تولیدی و قانون حاکم بر حوادث جاده‌ای، برای دادگاه ایرانی لازم‌الاتباع نیست، ولی می‌تواند در تعیین قانون مناسب، یاریگر قاضی باشد، هرچند که قاضی می‌تواند خود در هر مورد با توجه به اوضاع و احوال پرونده، قانون مناسب را تعیین نماید.^۲

جمع بندی و نتیجه گیری

در مبحث تعیین قانون حاکم بر الزامات خاص غیر قراردادی الزامات ناشی از فعل غیر و الزامت ناشی از دارای بودن اشیا روش صحیح، روش حقوقی و انتخاب انسب است که به موجب آن برای تعیین قاعده به منظور حل تعارض قوانین صرفاً از لحاظ عملی و نظری، حکمی را می‌بایست جستجو کرد که مناسب هر دسته از تعارض باشد. بنابراین با تحلیل حقوقی هر یک از مسئولیت‌های ناشی از فعل غیر همچون مسئولیت ناشی از فعل زیانبار صغیر و مجنون و مسئولیت ناشی از حوادث جاده‌ای و... می‌توان قاعده حل تعارض مخصوص آن نهاد حقوقی را مشخص کرد.

با توجه به اینکه مسئله توصیف دسته ارتباط الزامات غیر قراردادی به عهده قانون مقرر دادگاه است و یک توصیف اصلی است، تشخیص این مسئله که آیا موضوع دعوی در موارد مشتبه مانند مسئولیت کارفرما در برابر زیان وارده توسط کارگزارانشان یا مسئولیت تولیدکننده محصولات یا فروشنده آن در برابر زیان ناشی از این محصولات، یکی از الزامات ناشی از قرارداد است یا الزامی غیر قراردادی (ضمان قهری) است، به عهده قاضی رسیدگی‌کننده به موضوع دعوی است. همچنین است تشخیص مفهوم دارنده اتومبیل در خصوص مسئولیت ناشی از حوادث جاده‌ای و در نهایت توصیف محل وقوع شبه جرم-در مواردی که محل وقوع فعل زیانبار و محل تحقق خسارت مکان‌هایی متعدد هستند همگی تحت حاکمیت قانون مقرر دادگاه می‌باشند.

اما موارد دیگری همچون تشخیص مبنای الزامات غیر قراردادی در این خصوص که آیا زیان دیده باید برای جبران خسارت خویش، تقصیر عامل زیان را به اثبات رساند و یا اینکه صرف وجود رابطه سببیت بین فعل زیانبار و خسارت وارده بدون نیاز به

^۱ کوپنول، ۷۹: ۹۷۳۱-۶۹، لورنز، ۳۹: ۶۵۳۱-۲۹.

^۲ رک: پاد، ابراهیم، پیشین، صص ۴۴-۴۰.

اثبات تقصیر، چه بر مبنای فرض تقصیر و چه بر مبنای مسئولیت محض عامل ورود زیان، زیان دیده حق مطالبه خسارت را خواهد داشت، تحت حاکمیت قانون ما هوی حاکم بر دعوای الزامات ناشی از فعل غیر است؛ به عنوان نمونه اگر قانون حاکم بر دعوای مسئولیت مدنی سازندگان محصولات تولیدی، مبنای این الزام را مسئولیت محض سازندگان برای جبران زیان ناشی از محصولات تولیدی آنها بدانند، زیان دیده هیچ الزامی در اثبات تقصیر سازنده کالای زیانبار نخواهد داشت.

مسئله دیگر آنکه از میان نظرات مختلفی که در باب قانون حاکم بر این دسته ارتباط بیان شده، نظریه «محل وقوع زیانبار» در میان اکثر صاحب نظران حقوق بین الملل خصوصی مقبولیت بیشتری یافته است، اما با توجه به ایرادات ناشی از اعمال صرف این نظریه، نظریه دیگری به نام «قانون مناسب الزامات غیر قراردادی» در برخی موارد جایگزین آن می شود که با تحلیل عوامل اجتماعی مربوط به واقعه زیانبار، وضعیت و موقعیت عامل زیان و زیان دیده و مرکز ثقل روابط آن، می توان مناسبترین قانون را به عنوان قانون اعمال بر الزامات غیر قراردادی تعیین نمود. اما بررسی کنوانسیون های لاهه، در خصوص قانون قابل اجرا نسبت به مسئولیت های ناشی از حوادث رانندگی در جاده ها مصوب ۱۷۹۱ و نیز کنوانسیون مربوط به قانون حاکم بر مسئولیت ناشی از محصولات تولیدی مصوب ۱۹۷۳ می تواند به عنوان راهنمای ارزنده ای برای کشورها تلقی شود، همچنانکه در کشورهایی که آن را تصویب نکرده اند نیز مقررات آن می تواند در اتخاذ تصمیمات محاکم بسیار مؤثر و مفید واقع شود.

منابع و مأخذ

الف) فارسی

- ۱) ارفع نیا، بهشید، (۱۳۷۵)، حقوق بین الملل خصوصی، نشر عقیق، جلد دوم، چاپ سوم.
- ۲) الماسی، نجاد علی، (۱۳۷۶)، تعارض قوانین مرکز نشر دانشگاهی، چاپ پنجم.
- ۳) درودیان، حسن علی، (۱۳۷۶)، حقوق مدنی ۴، انتشارات حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.
- ۴) سلجوقی، محمود، (۱۳۷۷)، حقوق بین الملل خصوصی، نشر دادگستر، جلد دوم، چاپ اول.
- ۵) افضل مهر، مرضیه، (۱۳۸۵)، قانون حاکم بر الزامات خارج از قرارداد در تعارض قوانین، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، به راهنمایی آقای دکتر نجاد علی الماسی دانشگاه قم، بهمن ماه، ۱۳۸۵.
- ۶) امامی، حسن، (۱۳۷۸)، حقوق مدنی، جلد ۱، نشر اسلامیه، چاپ بیستم، ۱۳۷۸.
- ۷) تنک آندره، (۱۳۷۸)، حقوق مسئولیت مدنی، ایرج بابایی، نشریه پژوهش حقوق و سیاست، شماره ۱، پاییز و زمستان ۱۳۷۸.
- ۸) جعفری تبار، حسن، (۱۳۷۵)، مسئولیت مدنی سازندگان و فروشندگان کالا، نشر دادگستر، چاپ اول، مهرماه ۱۳۷۵.
- ۹) حسینی نژاد، حسینقلی، (۱۳۷۷)، مسئولیت مدنی، مجمع علمی و فرهنگی مجد، چاپ اول، بهار ۱۳۷۷.

- ۱۰ ژوردن، پاتریس، (۱۳۸۲)، اصول مسئولیت مدنی، مجید ادیب، نشر میزان، چاپ اول، زمستان ۱۳۸۲.
- ۱۱ شایگان، علی، (۱۳۳۹)، حقوق مدنی، انتشارات رنگین، مهرماه ۱۳۳۹.
- ۱۲ صفایی، سید حسن، (۱۳۷۵)، مقالاتی درباره حقوق مدنی تطبیقی، نشر میزان، چاپ اول آبان ۱۳۷۵.
- ۱۳ قائم مقامی، عبدالمجید، (۱۳۷۸)، حقوق و تعهدات، نشر میزان و دادگستر، ۱۳۷۸.
- ۱۴ کاتوزیان، ناصر، (۱۳۸۳)، حقوق مدنی (الزامهای خارج از قرارداد: ضمان قمری)، دوره دو جلدی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ سوم، پاییز ۱۳۸۳.
- ۱۵ کاتوزیان، ناصر، جنیدی، لعلیا؛ غمامی، مجید، (۱۳۸۱)، مسئولیت مدنی ناشی از حوادث رانندگی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، پاییز ۱۳۸۱.
- ۱۶ کاتوزیان، ناصر، (۱۳۷۹)، حقوق مدنی، ضمان قهری، الزامهای خارج از قرارداد، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم.
- ۱۷ کاتوزیان، ناصر، (۱۳۷۷)، فلسفه حقوق، شرکت سهامی انتشار، جلد اول، چاپ اول.
- ۱۸ کاتوزیان، ناصر، (۱۳۷۴)، مقدمه علم حقوق و مطالعه در نظام حقوقی ایران، شرکت انتشارات با همکاری بهمن برنا، چاپ بیستم.
- ۱۹ بابایی، ایرج، (۱۳۸۴)، نقد اصل قابلیت جبران کلیه خسارات در حقوق مسئولیت مدنی ایران، مجله پژوهش حقوق و سیاست پاییز و زمستان ۱۳۸۴ شماره ۱۵ و ۱۶.
- ۲۰ کاظمی، محمود، (۱۳۸۰)، نظریه از دست دادن فرصت در مسئولیت مدنی مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران پاییز ۱۳۸۰ شماره ۵۳.
- ۲۱ پاد، ابراهیم، (۱۳۲۰)، بحث در موضوعات حقوقی: تجزیه قضائی مسئولیت مدنی ناشیه از بزه در حقوق مقایسه موارد بخصوص مسئولیت مدنی ناشیه از بزه در حقوق فرانسه و مقایسه آن با حقوق آلمان و غیره، مجله مجموعه حقوقی ۲۶ آذر ۱۳۲۰ شماره ۲۳۱.
- ۲۲ کاظمی، محمود، (۱۳۸۴)، آثار تقصیر زیان دیده بر مسئولیت مدنی، مجله پژوهشی دانشگاه امام صادق، زمستان ۱۳۸۴ شماره ۲۸.
- ۲۳ شهیدی، دکتر مهدی، (۱۳۷۶)، جزوه مسئولیت مدنی، دوره فوق لیسانس حقوق خصوصی، دانشگاه شهید بهشتی، سال ۷۶.
- ۲۴ اریک ساو، (۱۳۸۰)، پایان مسئولیت قراردادی، ترجمه حسین نوروزی، مجله حقوقی و قضایی دادگستری، ۱۳۸۰، شماره ۳۵.
- ۲۵ فراسیون، سید علی اصغر، (۱۳۴۳)، حقوق بزبان ساده: مسئولیت مدنی، مجله کانون سال هشتم، بهمن و اسفند ۱۳۴۳ شماره ۱۱ و ۱۲.
- ۲۶ خورشید، علی احمد (۱۳۳۹)، مبنا و اساس مسئولیت مدنی و سابقه تاریخی آن: «فرضیه تقصیر و فرضیه زیان احتمالی مسئله مسئولیت در حقوق فرانسه نشریه حقوق کانون وکلا آذر و دی و بهمن و اسفند ۱۳۳۹ شماره ۷۴.

www.ISEAS.ir

پایگاه استنادی ملی مقالات دانشگاهی ایران

www.Listjournal.ir پایگاه استنادی ملی مجلات دانشگاهی ایران

www.ConferenceList.ir پایگاه استنادی ملی کنفرانس های دانشگاهی ایران

- ۲۷) کوپنول، ماریل، لافورس، حقوق بین الملل خصوصی، مهدی حدادی، انتشارات مجتمع عالی قم، چاپ اول، تابستان ۱۳۷۹.
- ۲۸) لوراسا، (۱۳۷۵)، مسئولیت مدنی، محمد اشتری، نشر میزان، چاپ اول، ۱۳۷۵.
- ۲۹) لورنز، وربز، (۱۳۶۵)، مسئولیت تولیدکننده از لحاظ حقوق بین الملل خصوصی، مرتضی نصیری، نشریه مؤسسه حقوقی تطبیقی ۱۳۶۵.
- ۳۰) مدنی، سید جلال الدین، (۱۳۸۳)، حقوق مدنی، جلد ۳، انتشارات پایدار، اسفند ۱۳۸۳.

ب) انگلیسی

- 31) ALCHIAN, A.A. AND H. DEMSETZ, 1972, JUDICIAL SOURCE INFORMATION VALUE AND JUSTICE, CARETTO UNIVERSITY ACADEMIC ARCHIVE, REVIEW 62(5), 777-795.
- 32) CHOI, Y.K., 1993, DOCUMENTARY ROLE OF JUSTICE IN ENGLISH ADVOCATING AND JUDGE APPEALS, ACADEMIC ARCHIVE OF SCIENCE DIRECT, ELSEVIER, LEGAL PORTAL REVIEW.55(2).
- 33) Loussouarn, Yvon, Droit International Prive, Paris, Dalloz 1998.
- 34) Morris, J.H.C, The conflict of laws, David Mcclean, fifth edition, London, SweetMaxwell, 2000.
- 35) Rabel, Ernest, The conflict of laws, A comparative study, P.A.N, university of Michigan law school, U.S.A, 1960.
- 36) Stromholm, Stig, Torts in the conflict of laws, A comparative study, P.A.N, StedtSoners, Forlag Stockholm, 1961.
- 37) http://www.Hcch.net/index_en.php?act-conventions_textcid.
- 38) HUNT, A. AND WICKHAM, G. (1994), FOUCAULT AND LAW, TOWARDS A SOCIOLOGY OF LAWYERS AS GOVERNANCE OF LEGAL CASES BOULDER, PLUTO PRESS. 2001, no113.
- 39) ANDRE TUNC, INTERNATIONAL ENCYCLOPEDIA OF COMPARATIVE LAW, VOL. 6, TORTS, LONDON, MARTINUS PUBLISHERS, 1983, No: 48. DUXBURY, ROBERT, CONTRACT IN NUTSHELL, 3RD ED., SWEET & MAXWELL, 1994. G.H. TREITEL, THE LAW OF CONTRACT, LONDON, SWEET AND MAXWELL, 1991. INTERNATIONAL LAW REPORT, I.L.R., V: 35, 1963.